

ТРИПІЛЬСЬКИЙ ОРНАМЕНТ ТА ЗМІНЕНІ СТАНИ СВІДОМОСТІ

Переживання, з якими людина зустрічається під дією мескаліна чи глибокого гіпнозу, безперечно, дивні, але вони дивні, маючи безсумнівну упорядкованість, дивні у відповідності до якоїсь моделі.

O. Хакслі.

Інтерес до орнаменту як до культурного явища дуже великий. Існує декілька теорій його появи¹. Визначення орнаменту як простого прикрашання площини предмета все більше втрачає прихильників. Дійсно, воно не сприяє вирішенню багатьох питань, насамперед, чому в основі орнаментації різних культур знаходиться певна кількість приблизно однакових фігур? Причина їхнього виникнення і досі нерозкрита. Наполегливість, з якою ці фігури наносилися на різні предмети, пояснюється, зазвичай, традицією. Але хіба традиція не потребує постійного підтвердження своєї істинності? У такому разі, що слугувало цьому?

У процесі багаторічного дослідження трипільсько-кукутенської орнаментації (V – початку III тис. до н. е.) в автора викликало здивування те, як майстри того часу зображували у різних варіантах дуже малу кількість фігур – хрести, свастики, чотирикутники і (рідко) зірки (рис. 1). Крім того, виникнення деяких посудин за зовнішнім виглядом важко було встановити. Відповіді на такі питання

можна спробувати шукати в описах візіонерських феноменів, викликаних рослинами, що змінюють свідомість, та пограничними для людини ситуаціями (передсмертний стан, голод, самотність, транс тощо).

Про доречність такого пошуку свідчить, наприклад, візіонерський досвід американського антрополога Мішеля Дж. Харнера: “Коли я пішов спати, в цю ніч мого приїзду в темряві будинку переді мною з’явилися картини блискучих і червонуватих відтінків. Те, що я побачив, було дуже дивним: криволінійні візерунки перепліталися,

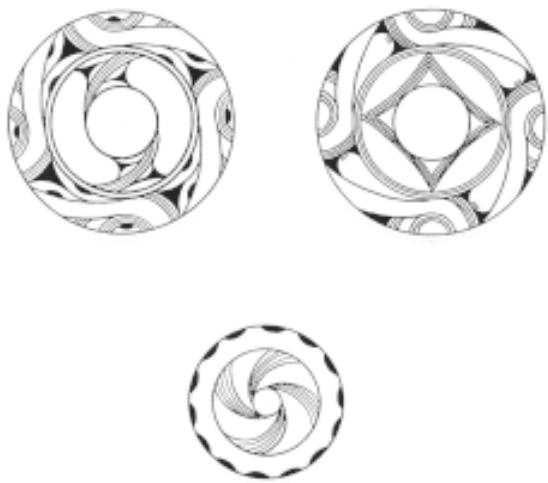

Рис. 1
Верхня проекція на трипільський посуд

роздиалися і крутилися вельми присмним чином. Потім серед візерунків, що змінювалися, з'явилися дрібні усміхнені демонічні лиця. Вони крутилися, зникали і знову появлялися. Я відчував, що бачу духов, які мешкають у Макасі. Наступного дня католичний місіонер показав мені свою приватну колекцію доісторичного посуду з місцевого району. На ньому були намальовані красиві візерунки, майже однакові з тими, що я бачив минулої ночі².

Як засвідчують дослідження сучасних антропологів, індіанські племена, що населяють сучасну Мексику, Колумбію, Венесуелу та інші країни Нового Світу, живуть

ніби в двох світах – у світі звичайного стану свідомості і у світі зміненого стану свідомості³. У звичайному стані свідомості в індіанців проходить господарське, сімейне і політичне життя, а в зміненому стані свідомості – спілкування з богами чи духами, лікування, отримання пророцтв та вказівок до дій у нормальному стані. Насправді ці два стани тісно пов’язані⁴.

Існує багато факторів, що викликають зміни свідомості, серед яких важливе місце відводиться галюциногенним рослинам⁵.

Галюциногени були відомі багатьом традиційним суспільствам Старого Світу. Наприклад, з текстів Рігведи і Авести відомо, що зміну стану свідомості за допомогою рослин практикували індоарії. Можливо, вживання рослин для створення яскравих видінь сягає палеоліту⁶.

Уявлення про багатоярусний світ властиві багатьом народам, особливо тим, у яких розповсюджений шаманізм.

Шамани, впадаючи у змінені стани свідомості за допомогою ударів бубна, танців, вживання галюциногенних рослин, здатні подорожувати і діяти в цих ярусах⁷.

Інтерпретація розташування орнамента на посуді трипільсько-кукутенської культури як відображення уявлень її носіїв про багатоярусний світ вже давно відображена в літературі⁸. Під час археологічних досліджень великих трипільських поселень на Черкащині⁹ знайдено посуд, орнамент якого дозволив не тільки підтвердити цю інтерпретацію, а й давав можливість висловити припущення, що мешканцям цих поселень було відомо про спробу переходу між двома світами – Нижнім та Верхнім за допомогою драбин.

Орнамент на кубкоподібній посудині з поселення Майданецьке складається з чотирьох ярусів (рис. 2). У першому, нижньому і четвертому, верхньому яrusах зображені горизонтальні лінзоподібні овали, з’єднані тангентами. У другому ярусі намальовані дві вертикальні драбини, що сполучають середній (другий) ярус з третім. Цікаво, що в місцях з’єднання драбин з бордюром третього яруса утворено проходи. Посудина, орнамент якої виражає ідею можливого переходу між ярусами світу, знайдена під час розкопок іншого великого поселення – Тальянки (рис. 3). Вона має біконічну

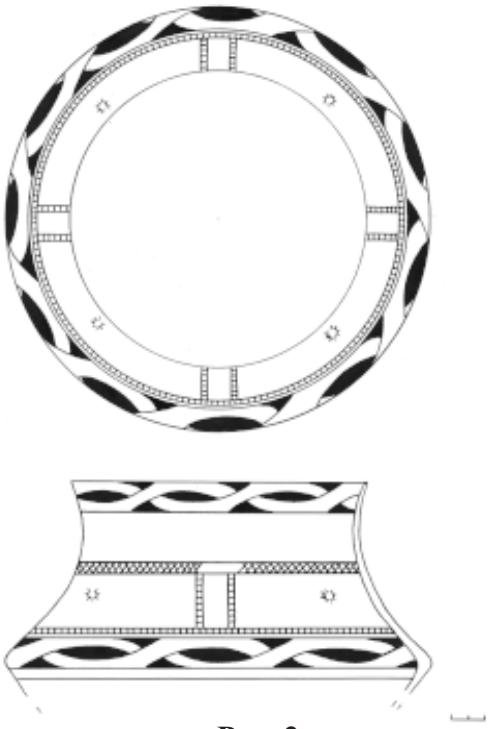

Рис. 2
Кубкоподібна посудина з
Майданецького

форму і її орнаментація складається з трьох ярусів. У першому (нижньому) ярусі, біля ручки, намальовано зерно¹⁰. Його оточують два серпанки місяця в першій і останній четверті та два великих чорних кола – знаки повного місяця (?). Зображення місяця у нижньому ярусі ніби вказує на час, коли відбувався перехід між ярусами світу – вечір або ніч. На думку антропологів, які вивчають шаманізм, саме цей час найбільш сприятливий для зміни свідомості і камлання: “В темряві, на відміну від звичайної реальності, тиск на свідомість понижується, даючи можливість шаману сконцентруватися на аспектах незвичної реальності, важливих для його роботи”¹¹.

У другому ярусі рослини (дерева?) і нахилені драбини, що з’єднують цей ярус з третім, в якому також намальовані рослини.

Розглядаючи трипільсько-кукутенський посуд згори, можна побачити, що всі орнаментальні композиції створюються з декількох фігур – універсальних символів. Це свастики, хрести, поєднання свастики і хреста, рідко багатопроменеві зірки. У літературі свастики і хрести в колах уже традиційно пов’язують з солярною символікою¹². Але в такому випадку незрозумілим є розміщення сусідство місячної символіки біля деяких фігур.

Сучасні дослідження про вплив психотропних речовин на психіку людини дали важливий матеріал, який може бути цікавим для розуміння появи і постійного повторення цих фігур в орнаментації епохи енеоліту. Наприклад, під час використання психodelіка ЛСД-25 відбувається візуалізація універсальних символів. Вони – перше, що бачить людина під дією препарата: “Я глибоко запутався в абстрактному світі геометричних фігур, які крутилися. Вони були розкішних кольорів, більш яскравих і сяючих, ніж що-небудь інше в моєму житті”¹³. “У багатьох осіб, що проходили ЛСД-лікування, були бачення складних геометричних композицій, які сильно нагадували східні мандали. Найчастіше в сесіях спостерігаються символи хреста, зірки Давида, іndo-іранської свастики, давньоєгипетського ієрогліфа “анкх” (нільський хрест, що символізує життя) і також квітки лотоса, даоського інь – янь, будійського колеса смерті і відродження та кола” – пише про цей аспект ЛСД Станіслав Гроф¹⁴.

Видіння універсальних символів викликає не тільки ЛСД, а й інші психотропні речовини, наприклад мескалін: “... У невиразному різноманітті надзвичайно частим було зображення хреста. Головні лінії світилися орнаментом, змійками, сповзаючи до країв, чи розпускаючись язичками”¹⁵, або: “Іскристий гвинт, що рухається, сотні гвинтів. Колесо, що обертається в центрі сріблястої ділянки”¹⁶.

Концентричний мотив усіх орнаментальних схем цікавий з точки зору шаманської практики. Як зазначає Джоан Вастокас, “... концентричний мотив здається характерним для зорового досвіду самого по собі і символізує отвір, через який шаман

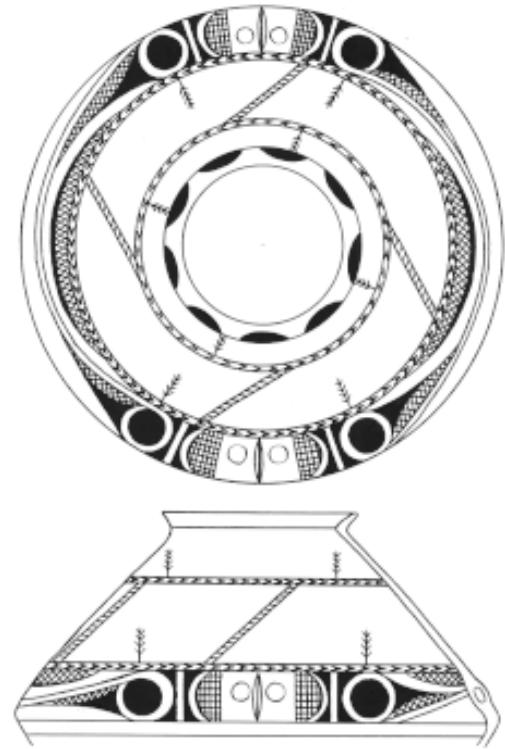

Рис. 3
Біконічна посудина з Тальянків

проникає в Нижній світ чи на Небо, за допомогою якого він проходить на інший бік світу”¹⁷.

Дуже цікавий візіонерський досвід змінених станів свідомості американського дослідника Джона Ліллі, що містить інформацію про сприйняття простору на самому початку видінь. Під дією стресової ситуації (лікування зубів) і окису азоту він вийшов “в простір, що обертається, де було відчуття обертання всього навколо ... звуки, світло, тіло і весь Всесвіт крутилися”¹⁸. З приводу цього виникає питання, чи не являють собою орнаментальні схеми у вигляді “мандал”, що обертаються, або статичних “мандал” зображення початку візіонерської подорожі? Щодо символів місяця, то, можливо, і тут, як у випадку вираження ідеї переходу між ярусами світу, вони вказують на час, коли відбувалися ритуали, коли приймали психотропні речовини і споглядали фігури, які зараз називаються універсальними символами. Не менш цікаве і продовження цього досвіду. “Раптово я перемістився з цього простору в простір з двома охоронцями”, – пише Дж. Ліллі. Він отримав від них інструкції стосовно того, що належить зробити ще у звичайному світі¹⁹.

У міфології та образотворчому мистецтві трапляється двоє практично однакових персонажів-двійників. Вони появляються і діють одночасно. Про функціонування цих персонажів у міфології на рівні звичайної свідомості розповідає велика кількість літератури. Але є й твори, в яких двійники діють в іншому вимірі, а саме в змінених станах свідомості. Зупинимося на деяких, пізніх текстах з описом виникнення двійників, щоб дослідити закономірності в їхніх “діяннях”.

Особливу увагу привертає напис верховного зороастрійського жерця при сасанідському царі Вахрамі II (276 – 293 рр. н.е.) Кірдера (Картіра) в Сармешхеді. У той час необхідно було змінити занепадаючу релігію і укріпити становище зороастризму, перемогти єресь і вірування у неправдивих богів. Для того, щоб переконатися в правильності маздаянізму і доказати це Кірдеру (Картіру), довелося звернутися до потойбічного світу. Під час подорожі він зустрів свого двійника – першообраз “хангірб” і жінку даена, яка вітає душі померлих на мості Чінват. У їхньому товаристві він побачив золоті престоли небес, великих праведників і пекло, повне “сов та інших храфстра”. Він переконався в тому, що його місце так само, як і всіх вірних маздаянійської релігії, буде на Небі²⁰.

Інший зороастрійський текст “Арда – Віраз – Намак” відображає події, що відбувалися при Сасаніді Шапурі II (310 – 375 рр. н. е.). Зороастризм тоді знову переживав складні часи, розповсюдилися єресь та безвір’я. Жреці обрали зі свого середовища найблагочестивішого – Арда-Віраза і, давши йому випити “священий напій” – наркотичну речовину банг, відправили у потойбічний світ. Душа Арда-Віраза, відділившись від тіла, відправилася у священні гори Чакат-і-Дайтік до мосту Чінват. Міст Чінват розширився і, каже Арда-Віраз: “Я перейшов через нього легко, зручно, відважно і переможно. Мене, Арда-Віраза, вітали могутній бог Мітра, благий Вайю та інші істоти того світу ... Потім праведний Сраоша та бог вогню взяли мене за руки і сказали: “Йди, ми покажемо тобі рай і пекло, сяйво, блиск, спокій і процвітання, насолоду і задоволення, радість, щастя та пахощі раю – відплата праведникам. І ми покажемо тобі морок, тісноту і скверну, злобу і біль, жах та сморід в пеклі, всі види відплат, які отримують грішники”. Душа Арда-Віраза повернулася на сьомий день, увійшла знову в тіло, і Арда-Віраз встав, ніби прокинувшись від приємного сну”²¹. Між цими двома текстами є багато спільногого.

1. Дві подорожі відбувалися у змінених станах свідомості. У випадку з Арда-Віразом вказується навіть речовина, яка сприяла цьому – “банг”.

2. Цікавим є соціальний аспект двох подорожей в інший світ – вони

здійснювалися для переконання у правдивості традиційної релігії.

3. Важливою частиною візіонерського досвіду подорожуючих були зустрічі з двома істотами потойбічного світу: з чоловіком-двійником Кірдера (Кіртіра) і жінкою даеною. Арда-Віраза водили по раю і пеклу чоловіки – Сраоша і бог вогню.

4. Провідники показували душам подорожуючих, як влаштовано світ, небеса і пекло, тобто видіння мають космологічний характер.

Дві істоти, також чоловік і жінка, зустрічають душу померлого в перший день. З моменту усвідомлення померлим відповідно до тексту Бардо Тедол (Тибетської книги мертвих) свого перебування у новому світі, він споглядає феномени, що отримали інший, аніж на землі вигляд. Усі явища тут виступають у “вигляді світла і божеств”. Він бачить, як з центральної частини, що називається Розкидаюча насіння, з’являється Бхагаван Вайрочана, сидячи на троні лева в обімах матері Небесного Простору.

Померлуому, щоб потрапити у Самбхоча-Кайю, центральну Всебагату частину, щільно заповнену насінням всіх сил і речей Всесвіту, і стати там Буддою, необхідно молитися і звернути погляд на сяюче голубе світло, що вийшло із серця Вайрочани. Тільки так померлий, згідно з Тибетською книгою мертвих, може досягнути Нірвани, царства Будди²².

У цьому тексті, в традиції, повністю відмінній від зороастризму, візіонерські переживання дивним чином подібні. Змінений стан свідомості спричинює смерть тіла. Згодом з’являються дві вищі істоти, злиття з якими уможливлює досягнення центральної благої частини іншого світу, тобто це видіння також космологічне.

В іншій частині Старого Світу, в Палестині подібний візіонерський досвід описано в пізньоіудейській літературній пам’ятці, складеній не раніше I ст. н.е., “Книзі Єноха Праведного”. Єнох був у домі один, “нарікаючи і плачуучи очима своїми”. Коли він заснув, то з’явилися “мужа два, велими великі, лиця їхні як сонце сяюче, очі як свічки, що горять, з вуст їхніх виходив якби вогонь, одежа їхня як піна біжууча, світліші за золото крила їхні, біліші за сніг руки їхні”²³.

Можна простежити, що космологічна частина видіння завжди описується у межах тих традицій, в яких виростили візіонери. Ті, хто пережив це, намагаючись описати, часто відзначають відмінність між вербальним викладенням, завдяки чому більша частина пережитого так і залишається невисловленою. Оповідачі змушені завжди добирати релігійні, космологічні і естетичні метафори, поширені у звичайному світі.

Не уник цього і автор “Книги Єноха”. Він описав своїй видіння у розповсюджених на той час уявленнях про багатоярусність небес. “Два мужа” показали йому сім небес, де Єнох споглядав “володарів чинів зоряних”, рух зірок та їх походження “від часу до часу”, сховища снігу, граду, хмар і роси; Рай і Пекло; рух Сонця і Місяця, янголів, поставлених над усім часом, народами, ріками і морями. На сьому моменті небі Єнох побачив “світло велике і вогнеподібне воїнство безплотне, Архангелів і Янголів і світлосяйний чин Офанимів і Господа, що сидить на престолі Свому”.

На цьому видіння Єноха не скінчилися. Далі він так описував свій досвід: “І підняв мене Гавриїл, як піднімає, бувало, листя вітром, помчав мене, і поставив мене перед лицем Господнім і бачив я Господа, і лицезрів мене і преславне, і страшне...” Потім у Єноха не вистачило слів, щоб описати своє бачення: “... Але хто я, щоби оповісти велич сутності Господньої і лицезрів Господні, потужне і страшне велими, і сказати про хори довкола Нього багатооких і багатоголосих...”.

Єнох, за величчям Господа і зі слів архангела Веревеїла, записав “всі справи небес і землі, і моря і всіх стихій, і рух їх, і буття їх, і зміни років і днів шестя, і зміни, і

заповіді, і повчання, і солодкоголосся співів, і сходження хмар і виходи вітрів”. Окрім цього, Єнох отримав від Бога таємні знання космогонічного і космологічного характеру²⁴.

Згадки про такі видіння трапляються і в текстах християнської традиції. Наприклад, в “Історії Франків” Григорія Турського VI ст. н.е. повідомляється про візіонерський досвід абата Сальвія. Під час затвору, утримуючись від усього, хворіючи на сильну лихоманку, він лежав на ліжку, тяжко дихав і раптом помер. Монахи, перебуваючи у глибокій скорботі, разом з його матір’ю почали готовувати тіло до поховання. Коли вранці все було готове до цього, тіло почало рухатися. Сальвій приходив до себе і розповів браттям про свою подорож на Небо у супроводі двох янголів. Там він побачив “ворота, яскравіші від цього світла”, через які його привели “в таке житло, в якому підлога блищає як золото і срібло; світло там було невимовне, простір неописуваний”. У цьому будинку Сальвій почув голос, який повернув його назад на землю²⁵.

У “Житії преподобного Василія Нового” міститься оповідання про посмертну подорож блаженної Феодори. Одразу після відділення душі від тіла вона побачила не двох істот, а багато чорних духів злоби, які вчинили страхітливий галас. Але незабаром перед нею з’явилися два світоносних янгола у вигляді юнаків. “Лиця їхні були ясніші сонця, вони ласково дивилися, волосся на головах було біле, як сніг, довкола голів розвивалося золотоподібне сяйво, одежа у них блищає як блискавка, і була на грудях підперезана золотистими поясами. Ці янголи супровожували всюди душу Феодори. Згодом почувся голос від престолу слави Божої, наказуючи янголам показати їй “всі райські обителі святих і всі муки грішників”. Вони водили душу, щоб оглянути “багато чудових поселень і обителей сповнених слави та благодаті”. Закінчивши обхід райських обителей, янголи опустили душу Феодори в пекло, де вона побачила “страшні та нестерпні муки грішників”²⁶.

У праці шведського містника XVIII ст. Е. Сведенборга також є згадки про двох янголів, зокрема в частині, присвяченій “воскресінню людини з мертвих і вступу до життя вічного”. “Я був приведений в нечутливий стан відносно тілесних відчуттів тобто майже в стан померлих”, – пише він у роботі “Про небеса, про світ духів і про пекло”. – “Я побачив на віддалі тамешніх янголів, і двоє з них сиділи біля моеї голови”. Вони, як відзначає Сведенборг, “виконують все, що тільки можна побажати, та повчають їх всього, що стосується майбутнього життя, вони “жадають слугувати всім, повчати і возносити кожного до небес”²⁷.

Фрагменти вказаних подорожей в іншому світі засвідчують, що всі вони, як і в іранських (зороастрійських) текстах, відбуваються у змінених станах свідомості. Структура видіння практично однакова. Відмінні лише форми повідомлень, які забарвлені релігійним, космологічними та естетичними уявленнями, що існували під час запису візіонерського досвіду.

Про те, що ці тексти не являють собою простої передачі літературної традиції, а несуть зовсім іншу, вельми важливу інформацію, переконують сучасні записи досліджень ізоляції.

Під час нещасного випадку, близького до смертельного, Джон Ліллі, який проводив дослідження ізоляції у закритому просторі,увійшов у змінений стан свідомості і “покинув тіло”. “Я став просто фокусованою точкою свідомості, відправляючись в інші світи. Я зустрівся з двома, що прийшли до мене через величезний пустий простір. Я був у величезному просторі паралельному, повсюди заповненому світлом. Скрізь було розлите золоте сяйво, яке пронизувало весь простір до безконечності. Я просто

крапка свідомості, заповнена любов'ю, теплотою. Я відчуваю і бачу їхню присутність. Вони передають приемні, трепетні і благовійні думки”²⁸ – згадував Дж. Ліллі.

Тут, як і у всіх інших текстах, два “гіда” показали Дж. Ліллі всесвіт. “Я за межами Галактики, зе межами галактик, як ми знаємо. Час здається прискореним в сто біллюнів разів. Всеєвіт сплющився в одну крапку. Ось відбувається величезний вибух, і з крапки спрямовується в один бік позитивна енергія, прокреслюючи космос з фантастичною швидкістю. З протилежного боку з крапки виходить антиматерія, спрямовуючись у протилежний напрямок. Всеєвіт розширюється до максимуму, стискається і знову розширюється тричі”. Під час кожного розширення гіди говорять: “Людина з’являється тут і зникає там”²⁹.

Таким чином, космологічні описи мають тут досить сучасний вигляд. Для нас важливим є лише їхній загальний зміст – світоустрій. На нашу думку, виникнення істот інших світів не пов’язане з нашим історичним виміром і еволюцією міфології чи релігії. Істоти з’являлися тоді, коли люди у зміненому стані свідомості входять у їхні світи. Саме люди стимулюють появу космогонічних і космологічних текстів у різних традиціях. Дві істоти іншого світу постійно пов’язані з вищими цінностями культури, які асоціюються зі світлом, раєм, знаннями.

На посуді трипільсько-кукutenської культури, особливо наприкінці середнього і на початку пізнього етапів її існування (етапи ВІІ-СІ) за археологічною періодизацією, (кінець V – середина IV тис. до н.е.) за каліброваним датуванням³⁰, часто зображували лики якихось істот (рис. 4), найчастіше два на кожній

На сході трипільсько-кукутенської ойкумені тут також малювали знаки зерна. Нагадаємо, що уявлення про двох істот, які спускаються і підіймаються на Небеса,

зображені у вигляді двох драбин на кубкоподібній посудині з Майданецького поселення.

Рис. 5
Покришки з грибоподібними ручками (за В.Г. Збеновичем)

VI – середина V тис. до н.е.)³³ деякі ручки покришок грушоподібних посудин мали вигляд грибів. Цікавим є те, що на їхніх “шапках” часто наносилися свастики і хрести, тобто універсальні символи, які часто з’являлися під впливом психотропних речовин у процесі подорожей по інших світах. Аналогічні фігури розташовані на самих покришках, на горі, довкола центральних грибоподібних ручок (рис. 5). Покришки з грибоподібними ручками трапляються тільки на ранніх етапах існування культури Трипілля – Кукутені, у більш пізніх керамічних комплексах їх немає.

Відомою є знахідка психотропної рослини – коноплі. У поселенні Фрумушіка – Нямц в посудині було знайдено насіння коноплі (*Canabis sativa*)³⁴. Але чи вживалася конопля для зміни стану свідомості населення того часу?

Ми вже згадували про феномен споглядання “тих, що рухаються”, динамічних і статистичних універсальних символів під впливом потужної психотропної речовини – ЛСД-25. Цей штучний препарат було отримано в швейцарській лабораторії досить недавно (у 1938 р.). Головним його природним компонентом є лізіргінова кислота – основа алколоїдів спорин’ї. Спорин’я – грибок, що вражає зернові, тому землероби могли випадково випробувати його дію, а потім свідомо вживати спорин’ю, що викликає яскраві видіння у різних ритуалах, як вважають Р.Г. Уоссон, К.А. Рак і А. Хоффман, навіть під час елевсинських містерій³⁵.

Яскраві видіння можуть виникати під дією інших факторів, наприклад, хронічного недоїдання або голоду. “Майже кожні півроку наші предки не юли фруктів, свіжих овочів і (оскільки вони не могли прогодувати велику кількість биків, корів, свиней і свійських птахів протягом зими) юли дуже мало масла, м’яса та яєць. До початку весни більша частина людей страждала в слабкій або гострій формі від цинги, через нестачу вітаміна С, від пелегри, викликаної недостачею в їжі вітамінів групи В. Болісні фізичні симптоми цих хвороб асоціюються з не менш болісними психологічними симптомами”, – пише О. Хакслі³⁶.

Відомо, що вітамінна нестача спричинює зменшення у крові нікотинової кислоти, яка перешкоджає видінням. Через недостатність кислоти вони широким потоком проходять у свідомість голодуючих людей, викликаючи масові галюцинації. Крім цього, голодування викликає стан неспокою, депресії, іпохондрії та відчуття небезпеки³⁷. Реальний світ сприймається як незрозумілий хаос, що викликає жах, суміш подій і відчуттів. На пом’якшення цих станів спрямовані, як вважав В. Воррингер, абстрактні

інтерпретація свастикоподібних (та інших) композицій на посуді як зображення візіонерських феноменів на початку подорожей до богів у зміненому стані свідомості вірна, то у випадку подвійних ліків ми маємо зображення наступного стану видінь, а саме зустрічі з двома (або декількома) антропоморфними істотами, поводирями по інших світах.

У ранній період розвитку культури Трипілля – Кукутені (середина

лінійно-геометричні форми орнамента, що мають стабільність, порядок і гармонію, які давня людина не могла отримати в “лавині явищ зовнішнього світу”³⁸.

Таким чином, орнамент відігравав дві ролі: зображував “вхід” у змінені стані свідомості, в інший світ, а в звичайному стані свідомості слугував меті створення порядку й гармонії у зовнішньому світі і психічному стані суспільства.

У процесі археологічних досліджень трипільсько-кукутенських поселень було знайдено декілька посудин з “ликами” істот інших світів і велику кількість посудин з хрестоподібними і свастикоподібними орнаментами в кожній будівлі. Не знайдено жодних слідів монументальних споруд – яскравих формальних ознак наявності храмової або палацової архітектури. Всі споруди цього часу подібні одна на одну. Яскрава піктографія застосовувалася в кожному будинку, з використанням невеликої кількості базових знаків, які передавалися з покоління в покоління, у кожному будинку малювали блоки цих знаків³⁹.

Усе це могло свідчити про те, що жерців тоді ще не було. Можливо, в ритуалах брала участь більша частина мешканців або кожний бажаючий. Однією зі складових частин цих ритуалів могли бути подорожі по інших світах з якимись вельми важливими завданнями.

Спогади про такий соціальний і духовний стан збереглися в інших народів у міфах про близькість Небес і Землі, коли на Небеса могли потрапити всі бажаючі, а боги сходили на Землю і спілкувалися зі всіма людьми. Якщо навіть існували люди більш досвідчені в подорожах по світах (на зразок шаманів), то вони матеріально не виділялися серед інших людей. Принаймні археологічні дослідження цього не показують. Усе це дуже нагадує партнерське суспільство, описане Ріаною Ейслер. Стосунки в такому суспільстві ґрунтуються на єдності, зв’язку, а не на рангуванні. При цій моделі суспільства відмінності між людьми не призводять до боротьби або переваги⁴⁰.

Не останню роль у підтриманні такого суспільства відігравав масовий досвід змінених станів свідомості. Як зазначає Теренс Маккена, вживання психотропних речовин послаблює вплив “его”, зменшує бажання конкурувати, примушує засумніватися в авторитетах, підтверджує розуміння того, що соціальні цінності мають лише відносне значення⁴¹.

Спорудження перших монументальних храмів свідчить про важливі зміни в суспільстві: відхід від масових ритуалів з використанням рослин, які викликають візіонерський досвід, і початок більш езотеричних ритуалів. Зв’язок між Землею і Небом для більшості общинників перервався. Здатність подорожувати по світах зберегла лише невелика кількість людей. Вони поступово почали створювати інститут жерців, узурпували знання піктографії (а пізніше і фонемного письма). Тільки вони складали теології і космології, а також зберігали і передавали різні техніки зміни стану свідомості. Ці техніки вживалися уже тільки в закритих містеріях або в подорожах окремих жерців, як це було у випадку з Кірдером (Картіром) і Арда-Віразом. Суспільство партнерства перетворювалося на суспільство із системою володарювання. За моделлю такого суспільства побудована сучасна цивілізація.

1. Формозов А.А. Памятники первобытного искусства на территории СССР. – М., 1980. – С. 80-88 ; Мариманов В. Б. Первобытное и традиционное искусство. – М., 1973. – С. 43 – 102; Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. – М., 1981. – С. 87 – 94, С. 146 – 212; Кричевский Е.Ю. Орнаментация глиняных сосудов у земледельческих племен неолитической Европы. Ученые записки Ленинградского государственного университета. Историческая серия. – Вып. 15. – Ленинград, 1949. – С. 54 – 110.

2. Харнер Дж. Путь шамана. – Харьков, 1991. – С. 24 – 25.

3. Там само. – С. 4 – 8.

4. Schultes R. E. Antiquity of the use of New Word Hallucinogens // Archeomaterials. Vol. 2. – N. 1. – 1987. – P. 59 – 72.
5. Негрин Х. Уичоли. Доколумбова культура индейцев в современной Мексике // Курьер ЮНЕСКО. – 1979. – Март. – С. 17 – 27, 38.
6. Drobler R. Kunst der Eiszeit. – Leipzig, 1980. – S. 92 – 95.
7. Элиаде М. Шаманизм. Архаические техники экстаза. – К., 1998.
8. Рыбаков Б.А. Космогония и мифология земледельцев энеолита // Советская археология. – 1965. – № 1 – 2.
9. Круц В.О., Чабанюк В.В., Чорновіл Д. К. Ранок землеробського світу. Пам'ятки трипільської культури на Тальянівщині. – К., 2000; Шмаглій М.М. Великі трипільські поселення і проблема ранніх форм урбанізації. – К., 2001.
10. Видейко М.Ю. Аграрная символика в росписи трипольской керамики // Духовная культура древнего населения Украины. – К., 1989. – С. 47.
11. Харнер Дж. Назв. праця. – С. 42.
12. Бурдо Н.Б., Видейко М.Ю. Типы раннетрипольской керамики и ее орнаментации в междуречье Днестра и Южного Буга // Северное Причерноморье (материалы по археологии). – К., 1984. – С. 96 – 104.
13. Гроф С. Области человеческого бессознательного. Данные исследований ЛСД. – М., 1994. – С. 59.
14. Там само. – С. 223 – 224.
15. Маккена Т. Пища богов. Поиск первоначального Древа познания. – М., 1995. – С. 92.
16. Там само. – С. 293.
17. Харнер Дж. Назв. праця. – С. 48 – 49.
18. Лилли Дж. Центр циклона. – К., 1993. – С. 37.
19. Там само. – С. 37.
20. Бойс М. Зороастрцы. Верования и обряды. – М., 1988. – С. 141.
21. Бонгард-Левин Г.М., Грантовский Э.А. От Скифии до Индии: мифы и история. – М., 1983. – С. 142 – 145.
22. Тибетская книга мертвых. – Петербург, 1992. – С. 57 – 60.
23. Книга Еноха Праведного // От берегов Босфора до берегов Евфрата. – М., 1987. – С. 109 – 117.
24. Там само. – С. 109 – 117.
25. Турский Г. История франков. – М., 1987. – С. 191 – 193.
26. Мытарства души блаженной Феодоры // Тибетская книга мертвых. – Петербург, 1992. – С. 174 – 194.
27. Сведенборг Э. О небесах, о мире духов и об аде. – К., 1993. – С. 230 – 232.
28. Лилли Дж. Назв. праця. – С. 57.
29. Там само. – С. 57.
30. Бурдо Н.Б., Відейко М.Ю. Основи хронології Трипілля – Кукутені // Археологія. – 1998. – № 2. – С. 26 – 27.
31. Фрагменты ранних греческих философов. Часть. 1. – М., 1989. – С. 49.
32. Jung C. and M.-L. Von Franz, J. L. Henderson, J. Jacobi, A Jaffé. Man and his symbols. – New York, 1968. – Р. 197.
33. Бурдо Н. Б., Ковалюх М. М. Нові дані про абсолютне датування Трипілля // Археологічні відкриття в Україні 1997 – 1998 pp. – К., 1998. – С. 61.
34. Монах Д. Послание из глубины тысячелетий // Румынская литература. – 1984. – № 9. – С. 24.
35. Маккена Т. Назв. праця. – С. 179 – 181.
36. Хаксли О. Двери восприятия. Рай и Ад. – Петербург, 1994. – С. 109.
37. Там само. – С. 109 – 110.
38. Фрэнк Д. Пространственная форма в современной литературе // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX – XX вв. Трактаты, статьи, эссе. – М., 1987. – С. 209.
39. Ткачук Т., Мельник Я. Семіотичний аналіз трипільсько-кукутенських знакових систем (мальований посуд). – Івано-Франківськ, 2000. – С. 152 – 205.
40. Маккена Т. Назв. праця. – С. 357.
- 41 . Там само. – С. 216.